

Infància desvalguda, humanitat desvalguda

La infància és, avui dia, la imatge de la fam que sovint retenim, quan es tracta de països llunyans, que anomenem del Tercer Món.

Però a Europa, els nostres antecessors, durant les èpoques antigues i medievals, també patiren fams i desgràcies, que la infantesa d'aquelles èpoques va sofrir com avui la sofreixen altres nens lluny d'Europa.

Des d'una perspectiva demogràfica, l'Occident ric ha fet de la planificació familiar, en el sentit de calcular el nombre de fills que les parelles estan disposades a tenir, una norma de conducta. Per contra, el Tercer Món, on no se segueixen polítiques de planificació familiar o se segueixen malament, i on es fa poc ús dels recursos anticonceptius i d'interrupció de l'embaràs, viu una explosió demogràfica incessant, que n'agreuja els problemes econòmics. En aquests països, afectats per múltiples flagells, s'hi mor literalment de gana.

Més que mai, avui que Europa occidental comença a ser una ciutadella assetjada per aquests éssers humans desvalguts, el mal de la fam no es pot veure com un problema aliè. La solidaritat que envers ells s'hauria de tenir no necessita ser justificada, perquè és una qüestió de dignitat, però, si calgués fomentar-la, potser es podria recordar que els europeus, fa segles, també van passar fam, i que els infants van ser-ne, igualment, les víctimes principals.

Els nostres antecessors d'època antiga i medieval en aquest continent nostre van passar fam, una fam a vegades tan terrible que van arribar a practicar l'infanticidi i un canibalisme de supervivència. Els escrits dels pares de l'Església del segle IV, com Basili de Cesàrea, ens informen de famílies que, ofegades per múltiples dificultats, es veien obligades a vendre els fills com a esclaus. L'emperador Valentinià III, del segle V, també parla de la fam com la causa principal de la venda i la conversió d'infants d'origen lliure en esclaus, encara que, instal·lat en el cim del poder, es permet de dir que "és un error de

perdre la llibertat per no perdre la vida". Però el segle VI el polític i escriptor Cassiodor, que descriu la venda de nens a les fires de bestiar de Lucània, argumenta que els nens estaven millor com a esclaus a la casa dels seus senyors que com a fills a la casa dels seus pares, perquè d'aquesta manera tenien la subsistència assegurada.

Més freqüent que la venda de fills va ser l'abandonament, una pràctica comuna entre els romans, tan comuna que a les places de mercat hi havia unes columnes dites *lactaria* on era costum de deixar els nens abandonats. És clar que entre els romans l'abandonament tenia una compensació parcial en la pràctica de l'adopció. Moltes famílies sense fills (o amb fills) adoptaven nens abandonats pels seus pares biològics, costum que va donar lloc a una categoria de persones, els *alumni*, fills adoptats "per la misericòrdia aliena", com recorden algunes làpides sepulcral: "fill del meu amor", "fill de la meva misericòrdia". Tanmateix, no tots els nens abandonats eren adoptats: n'hi havia que morien d'inanició o devorats pels animals (els abandonats al bosc), n'hi havia que eren criats per qui els trobava per fer-ne esclaus o prostituir-los als bordells i n'hi havia que eren mutilats per emprar-los en la mendicitat.

L'Església de l'alta edat mitjana va prendre consciència dels problemes derivats de la pràctica de l'abandonament i tractà de buscar-hi solucions. El paper rector de la societat que assumia i la fidelitat al missatge evangèlic l'obligaven, sense que en puguem excloure tampoc la percepció d'una certa responsabilitat en la situació creada. El cas és que els clergues no van desautoritzar l'abandonament, que van considerar un

Quan la crisi colpejava el camp, i els pares no podien assegurar la subsistència dels fills, sovint els abandonaven. A la imatge, camperols treballant la terra.

mal inevitable, necessari per a alleugerir les persones i les famílies de càrregues insuportables, però van buscar la manera de fer-lo més passador

La dificultat principal estava a trobar persones disposades a acollir els nens abandonats o a comprar-los a pares necessitats, perquè compradors i adoptants es trobaven a vegades que al cap d'uns quants anys de mantenir l'infant,

quan aquest començava a donar algun rendiment, compareixien els pares biològics i en reclamaven la potestat. Així, ja durant el segle V, els concilis van legislar sobre la conducta i els drets de les persones que trobaven nens abandonats o els compraven, implicant les esglésies locals en la qüestió. Les lleis es van orientar a donar garanties a compradors i adoptants, de manera que

no poguessin ser desposseïts dels infants que haguessin adquirit. Llavors les portes de les esglésies van substituir les *lactaria* com a llocs d'exposició de nens.

Tanmateix, l'aportació més gran de l'Església a l'alleugeriment d'aquella traumàtica situació va venir de Montecassino i de l'acció providencial del pare del monacat occidental, Benet de Núrsia (segle VI). Ens referim a l'oblació, una pràctica inspirada en la Bíblia, que consistia a donar fills al servei de Déu. Era una forma sublimada d'abandonament, en la qual es barrejaven d'una forma inextricable l'ofrena per motivacions religioses amb les necessitats de regulació familiar.

Els monestirs medievals van acollir llavors quantitats ingents d'infants, que hi van ser alimentats i educats, abans de professar-hi com a monjos. Certament, els pares sacrificaven d'aquesta manera la llibertat dels infants, oblats quan encara no tenien edat d'escollir, i ingressats en monestirs on sovint rebien una educació dura i austera, mancada d'afecte i estimació, cosa que irritava abats sensibles, com Anselm de Bec. Això no obstant, atès el destí que altrament esperava molts dels nens abandonats, s'ha de convenir que l'oblació fou aleshores el remei humanament millor, una gran conquesta. Fins i tot, els clergues van discutir durament sobre la llibertat d'escollir, i el segle XIII acordaren que els infants oblats podrien decidir el seu futur en arribant a l'adolescència.

Durant la plenitud del creixement medieval (segle XI-1250), quan el desenvolupament econòmic va permetre a la societat de respirar, l'abandonament va disminuir notablement. L'oblació, per contra, va arribar al clímax. D'una banda, sembla que llavors es practicava en gran mesura entre famílies benestants que, dedicant una part de la descendència a la carrera eclesiàstica, aconseguien d'alleugerir maldecaps d'herència, alhora que donaven educació i un futur als fills no hereus. I d'una altra, lluny de mirades indiscretas, els convents i monestirs eren llocs on amb freqüència es col·locava els fills il·legítims de la noblesa.

Una de les fugides possibles de les misèries era entrar al servei de l'Església, tant per als més grans com per als infants. Era el destí quasi segur dels il·legítims de la noblesa.

Quan el creixement va tocar sostre (1250-1300) i va començar la gran depressió (segle XIV), l'oblació va declinar, mentre que l'abandonament i venda d'infants van reprendre. La decadència de l'oblació s'explica per la crisi de les rendes monàstiques, el menor interès dels monestirs a acollir infants que després, arribats a l'adolescència podien abandonar el lloc d'acollida, la competència dels convents, que només volien novicis adults, i les alternatives que la vida urbana oferia. Per a les famílies benestants de la burgesia, la ciutat oferia llavors nous centres d'ensenyament que desplaçaven els religiosos tradicionals (monestirs). Tanmateix, encara que, a la ciutat, hi naixien institucions caritatives (pies almoines, plats dels pobres, confraries) que pal·liaven les desgràcies dels pobres, l'abandonament i la venda d'infants conegueren una represa, prova que la crisi econòmica era més profunda que no pretén l'actual revisionisme historiogràfic. No importa que comptem els viatges a ultramar, el volum dels negocis mercantils i l'esplendor de les fortunes privades. La crisi no va ser un problema de rics, sinó de massa social. No gaire diferent d'avui, quan, d'una banda, socialment, la riquesa d'uns pocs es fa en

A grans mals, grossos remeis a la Itàlia prerenaixentista dels segles XIV i XV. A les grans ciutats, com Florència i Roma, van idear una solució que aviat es va estendre per tot Europa: els hospicis o cases d'expòsits...

molts països al preu de la destrucció de les classes mitjanes i de l'empobriment de la majoria i quan, d'una altra, planetàriament, la prosperitat del Primer Món recolza en la pobresa del Tercer.

A grans mals grossos remeis, es dirà, i una vegada més els grans remeis van venir d'Itàlia, de la Itàlia prerenaixentista (segles XIV i XV) que confiava en l'home i les seves forces. Van ser les grans ciutats italianes, Florència i Roma, en primer lloc, que van idear una solució destinada a estendre's aviat per tot Europa: els hospicis o cases d'expòsits per a l'acollida de nens desvalguts. Nascudes a vegades de fundacions privades, però més aviat per iniciativa de les autoritats locals, i mantingudes per les finances municipals, aquestes institucions acollien els nens que abans s'abandonaven a la pietat dels desconeguts o a les portes de l'església. En aparença era una bona solució a un greu problema social, i de la seva pràctica no n'hi ha dubte: s'hi abandonava entre el 15% i el 40% dels nadons de les grans ciutats europees del segle XVIII, segons els barris. Tanmateix els estudiosos de la matèria expliquen amb tot luxe de detalls els problemes financers d'aquelles institucions, la incompetència dels gestors i les dificultats de vida dels nens que hi ingressaven, mancats d'afecte familiar i sovint mal alimentats. Els índexs de mortalitat coneguts fan escriure; amagats darrere els murs dels hospicis, aquests nens desvalguts podien deixar en pau la consciència de la societat que els havia engendrats.

Amb la història avui passa una cosa semblant: dels temes incòmodes, més val no parlar-ne! Fins i tot l'historiador pot ajudar a la "bona consciència" buscant (i creient trobar) l'aspecte positiu de les coses, i oblidant la resta. Fet i fet la història és plena de bones intencions. A la fi es pot fer com Rousseau (segle XVIII), que conseqüent amb les seves teories sobre la bondat natural de l'ésser humà i l'acció corruptora de la comunitat dels homes (inclosa la família), va abandonar els seus fills. Per alguna cosa diem que la raó desproveïda del sentiment crea monstres.

Josep Maria Salrach